

IZARO

Izaro (uhartea)

Kokapena: Izaro.

Ohar ling.: Anton Erkorekak bere lanean, *Izaro Historia y Tradiciones*¹⁴⁸³, leku izen honen etimologiari buruz atalxo bat du. Bertan honelakoak jaso izan dira:

«Juan Antonio Moguel en su obra Peru Abarca escrita hacia 1802 y publicada en 1881 (Edición facsimil, p 23) señala que “para incluir esta voz *ichaso*, mar, en las voces descriptivas, solo usa de esta sílaba *Is ó Iz*. Ejemplos claros: *Ispaster*, *rincón de mar*; *Izciar*, *ladera de mar* (son dos pueblos próximos á la costa), *Izaro*, una isla de este nombre frente a Bermeo, y significa *círculo de mar ó isla*”.

Albizuri (1909, 145) compara el topónimo con Mendaro, supone que los que le pusieron el nombre llegaban a pie desde Atxarre y propone su composición en *Itz y arano* (*arana*: vallecito), que traduce por *campo pequeño de mar*.

El diccionario de Azkue (1905, 449) lo señala como “nombre de isla situada en la bahía de Bermeo. Según Moguel (*Per. Ab.* prolog.) significa ‘circulo de mar’. Tal vez, signifiquen ‘isla’, en general”.

Según Otzarri (1920, 247), “*Ixaro* (*iz-oro*) expresa *todo agua*, es decir *todo mar*”.

Para Goicoechea (1964, 247), “el topónimo *Izaro* se descompone en dos elementos *itz* y *aro*. El primero es clara reducción de *aitz*, *peña*, *Izpaster*, *Izpegui*, *Izpizua* y el segundo *aro*, que indica *derrumbadero*, *escarpa* o *pendiente*, como efectivamente lo es”.

Euskaltzaindia, en su *Orotariko Euskal Hiztegia*, se hace eco del uso literario de la palabra *izaro* como “isla”, citando a nueve conocidos escritores. También se ha propuesto el uso de *izaro-sail* como “archipiélago” e *Izaroki* como “península” aunque sin éxito.

Creo que la simple identificación o traducción del vocablo euskérico *Izaro* con el término castellano *Isla*, podría ser aceptable.»

Izan daiteke lehenengo osagaia ‘iz-’ (h)aitz’-etik etortzea. Mitxelenak dioenez, «(h)aitz, (h)atx «peña»: (...) Quizá sea el segundo elemento de apellidos que pueden también explicarse por el suf. *-i(t)z*: *Arraiz*, etc. Entre sus variantes está *ez-*, *es-* (*Ezcaray*, *Esquibel* frente a *Aizquibel*, etc.) e *iz-* (*Izcueta*, 1350, top. *Izpea* «subtus penna», hoy *Axpe*, Vizc., 1051), etc.» (Mitxelena, *Apellidos vascos*, 1990, 41). Kontua da, horrelako beste adibiderik ez dagoela. Beste leku-izenetan ‘ax-’ da ageri den osagaia: **Axpaltze**, **Axpeletxu** edo **Axnabarre**. Bigarren osagaia, hala ere, nahiko iluna da: ‘-aro’ izan daiteke, baina laburtuta dagoen beste zerbait ere. Egia da, askorik ezin daitekeela esan, leku-izenak ez duelako aldaketarik jasan, eskribauek beti jaso izan dutelako gaur egunean erabiltzen den moduan. Generiko moduan erabiltzeko hurrengo oztopoa azaleratzen da. Toponimoak orokorrak direnak, benetan generikoak direnak, beste herri eta lurralde batzuetan ezagunak dira eta erabili egiten dira, testuinguru berdinetan edo antzekoetan. Esate baterako, Arane, Ibarre, Zabale, Mendiluz, Okarantza edo ilunagoak diren Burgo, Ikaia, (Gonzalez Salazar, “Toponimia Menor de Alava” *Cuadernos de Toponimia I-VIII*, 1985-98). Toponimo hau ez da, dakigunetik, beste inon jaso. Beraz, zalantzan hartzekoa da, generiko moduan, irla esateko erabiltzen zen. Beste kontu bat da, horrela erabili nahi izatea, edo garairen batean, modan jarri nahi izatea idazleren batzuek.

Oharra: Bermeotik milia eta erdira dago, **Matxitzako** eta **Ogoño** artean. Ipar-mende-baletik hego-ekialderako norabidean, Urdaibaiko itsasadarraren aurrean.

Izaro. Bermeoko Udal Artxiboa.
Bermeoko udala. Erreg. znbk.: 00493

Izaro uhartea mendeetan zehar, zenbait santutegiren ezarlekua izan da. 1422an, fr. Martin Arteagakoaren bitartez, frantziskotarrek komentua ezarri aurretik, antza, ermita bat izan omen zen Izaron¹⁴⁸⁴. Komentuak hirurehun urte iraun zuen uhartean, harik eta 1719an, fraideek Forura alde egin arte¹⁴⁸⁵. Aurrerantzean, iturriek aipatzen dutena, Madalenaren izenpeko ermita da¹⁴⁸⁶. Gaur, santutegi horietako hondarrak besterik ez dira geratzen. XV. mendean, Bizkaiko jaunek *Izaroko* komentua bisitatu zuten. Hala egin zuten Enrique IV.ak (1457an), Fernando Katolikoak (1476an) eta Isabelek (1483an). Azken honek, berak ordainduta, harmailak eraikitzeko agindu zuen *Izaroko* ontzira-lekutik komentuko ateraino. Igoerak 254 harmaila omen zituen¹⁴⁸⁷. Aipagarria da 1596an *Izarok* eta komentuak pairatu zuten higanoten eraso. Bermeon sartu ondoren, uhartera egin zuten hauek eta komentuko zenbait atal hondatu zuten.

Ondoren, santutegien erreferentziak ematen dira:

Izaroko komentua:

1634	<i>Nuestra Señora de Hiçaro, ermita</i>	BIBL TexP 317
1687	<i>Madre de Dios de Yzaro, conbento de la</i>	BUA AL. 1680-1710 85
1696	<i>Yçaro, conbento de</i>	BUA 1560. Libro de cuentas 11
1740	<i>Izaro, conbento de</i>	BFA. K. 377/8 14b
1797	<i>Izaro, santuario de</i>	BUA 1150/1. Culto y clero 401b
1987	<i>San Francisco de Izaro, convento de</i>	BIBL ArrG 97

Madalenako ermita:

1793	<i>Santa María Magdalena, ermita de</i>	BIBL ItJR-II 30
1987	<i>Magdalena, ermita de la</i>	BIBL ArrG 96

1484 Labayru, Estanislao Jaime de (1895-1903); III; 71-72

1485 Izaro eta bertako komentuari buruz, ik. Erkoreka, Anton (1997): *Izaro. Historia y tradiciones*. A. G. Ron-tegi. Doniene bilduma. Bilbao.

1486 Iturriza Zabala, Juan Ramon (1793), II; 30. Real Academia de la Historia (Espainiakoa) (1802).

1487 Erkoreka, Anton (1997); 73-77.

Gaur ospetsua da *Izaro*, Madalena egunean, uztailaren 22an, egiten den jaiagatik. Ohikoa da udalak itsasontzi batean, *Izarora* egitea jurisdikzio ekintza burutzero. Behintzat, XVII. mendetik aurrera, ohikoa bihurtu zen Bermeoko udalak prozesioan, jurisdikzio ekintzak burutzea *Izaron*, **Gatzelugatxen** eta **Demikun**. Izaroko bisitaldiaren berririk goiztiarrena, Henaok ematen du, 1641 inguruan:

“En frente de Bermeo, mirando al oriente, está dentro de la mar, como a una legua, la isla que llaman de Nuestra Señora de Izaro, donde tienen su iglesia y convento los frailes de San Francisco, que también es jurisdicción deste lugar; y el día de Santa María Magdalena van allí todos los años la Justicia y el Regimiento y algunos, o los más, de vecinos en pinazas y barcas, y suele comer el gobierno en refectorio con los frailes a costa del lugar... Y vuelven a la tarde a casa” 1488.

Ez da falta Bermeoko udal artxiboan, jurisdikzio ekintza honen erreferentziarik. Hona hemen horietako zenbait:

“Lo segundo [agindu zuten] que en la romería que se hubiere de hacer el día de la gloriosa Santa Mª Magdalena al conbento de la ysla de la madre de Dios de Yzaro y es acto de jurisdizion no se gaste en aquel día en rrefresco mas de 50 reales de vellon. (...) [gaza bera] en la procesion gral. que esta v^a hace segun uso y costumbre memorial al santuario de San Juan de la peña. [eta gauza bera] a la ermita de San Justo y Pastor” 1489

“Gastos en el día de la Magdalena a Yçaro de yda y buelta” 1490

“58 azumbres de clarete ... a las compañías de tres barcos que salieron a cortxar día de la Magdalena” 1491

“Gratificación a las compañías de barcos que salieron al obsequio de la villa el día de Santa Mª Magdalena en que los señores capitulares pasaron a la isla de Ysaro al acto de su jurisdiccion” 1492

“Quatro cantaras de vino clarete que se dieron a varios barcos que salieron a obsequiar a esta noble villa segun costumbre inconcusa el día que dha villa fue a hacer su acto de jurisdiccion a la isla de Yzaro” 1493

“En 18 de julio fueron a Yzaro a limpiar las escaleras, 5 hombres y 1 chico” 1494

“Gastos del día de la Magdalena (...) pasaron a la isla de Ysaro” 1495

1754ko ordenantzek zehatz agintzen zuten jurisdikzio ekintza hau burutzea, Bermeok sarritan jasan izan baitzuten inguruko elizateen aldetik lur eta parajeen erreklamazioak:

“Ordenanzas de 1754. Cap. XLII: “Los muchos pleitos con que ha sido molestada esta villa en razon de sus terminos u jurisdicciones constituyó a sus justicias y regimientos en el peculiar cuidado de hacer su visita general en cada año y para continuar en costumbre y acto tan conducente a la conservacion de sus derechos Acordaron y Ordenaron que todos los años indefectiblemente la Just. Y Reg. Hagan visita general expresada de terminos y jurisdiccion, Ysla de Yzaro y San Juan de la Peña reconociendo si los mojones se hallan permanen-

1488 Erkoreka, Anton (1997); 148

1489 1687. BUA. AL. 1680-1710; 85.

1490 1697. BUA. 1150/1. Culto y clero; 401b.

1491 1764. BUA. 968/1; 28.

1492 1772. BUA. 250/11. Cuentas; 59b.

1493 1778. BUA. 968/2. Libr. y recibos; 60.

1494 1779. BUA. 842. Cuentas; 124.

1495 1783. BUA. 842. Libr. y recibos; 44.

tes, movidos o arrancados para en este caso reponerlos con citacion de los confines (...)" 1496

Izaro, Bermeoko beste paraje batzuekin batera, herri-ondasuna da, udalaren ondasun "propioetarikoa", hau da, partikularrei bere ustiakuntza enkante publikoaren bidez alokatzen zitzaizenetarikoa. Seguruena, horrela jokatu izan da *Izaroko* baliabideekin frailek komentua utzi zutenetik aurrera. *Izaron*, belarra aprobetxatu izan da:

"Remate de las yerbas de los puntos del Tompon mayor, Tompon menor, la Talaya, Campo Santo, Reñazubi, la Rosa, de los chopos del camino real de la vª de Bilbao, de Landachu ó iglesia vieja y la de la isla de Yzaro" 1497

"Aprovechamiento de la hierba de Yzaro, Tompon nagusi, Tompon Txiki, Aketx" 1498

Goian esan den legez, uharteak ipar-mendebaleetik hego-ekialderako norabidea du. Eta bere itxura luzangan, hego-ekialdeko atala, zabalagoa eta garaiagoa da, eta goialdea landaretzaz jantzita agertzen da; hementxe daude komentuen azarnak. Ipar-mendebaleko atala, berriz, estuagoa eta erabat harkaiztsua da. Alde honetako muturrari **Artxikote** esaten zaio; komentuen mendebaleko azpiko kostaldeari, **Madalenape**; eta uhartearen hego-ekialdean, marea behean agerian geratzen diren haitz lauei, **Plantxadea**. Alde honetako muturrean azaltzen den haitzari **Potorroarritxiki** esaten zaio. Uhar-tearen beste aldean, ipar-ekialdean dago ontziak porturatu daitezkeen leku bakarra: **Izaroko portua**. Inguru honetatik gora izaten ziren komenturako harmailak. Iparralderago, uhartetik 200 bat metrora **Arriederra** edo **Potorroarri** izeneko haitza ateratzen da itsasotik. Azkenik, *Izaro* uhartearen hego-ekialderako norabidean, uhartearen eta *Antzorako* kostaldearen artean, marea goran ia itsasoak estaltzen dituen **Otzarri** izeneko haitzak daude.

Ahozkoa: **"Isaró"** 052, 053, 165, 166

Idatzizkoa:

1427	<i>Içaro, insula maris de</i>	BIBL	ErAlz	25
1443	<i>Uziaro, Sanctae Mariae de</i>	BIBL	ErAlz	25
1483/1520	<i>Essaytaust, isle de</i>	BIBL	ErAlz	38
1634	<i>Hiçaro</i>	BIBL	TexP	317
1797	<i>Izaro, santuario de</i>	BUA	1150/1. Culto y clero	401b
1687	<i>Yzaro, ysla de</i>	BUA	AL. 1680-1710	85
1697	<i>Yçaro</i>	BUA	1560. Libro de cuentas	33b
1740	<i>Izaro, combento de</i>	BFA. K.	377/8	14b
1772	<i>Ysaro, isla de</i>	BUA	250/11. Cuentas	59b
1778	<i>Yzaro, isla de</i>	BUA	968/2. Libr. y recibos	60
1779	<i>Yzaro</i>	BUA	842. Cuentas	124
1783	<i>Ysaro, isla de</i>	BUA	842. Libr. y recibos	44
1788	<i>Izaro, ysla de</i>	BUA	990/2. Recibos	59b
1796	<i>Izaro, ysla de</i>	BUA	1150/3. Concord. com. sec. y ecl.	4b
1802	<i>Izaro, isla de</i>	BIBL	DccAH/t.1	
1825	<i>Yzaro, ysleta vecina de</i>	MAHN	J.5413/258	12
1825	<i>Ysaro, ysla de</i>	BEHA	A-758/1-52-2	
1845	<i>Yzaro, isla de</i>	BUA	1160. Cuentas municipales.	1843
1874	<i>Yzaro</i>	BUA	38/1. Leña	2
1933	<i>Yzaro, isla</i>	BUA	970/17. Presupuestos	1, 3
1982	<i>Izaro edo Isaro, irla</i>	BIBL	ErA.KTop	265

1496 Ordenanzas de la villa de Bermeo. 1754. Bemeo I.

1497 1845. BUA. 1160. Cuentas municipales.

1498 1933. BUA. 970/17. Presupuestos.

Arriederra

Idatzizkoa:

1895-1903	<i>Arriederra, islita ó peñon</i>	BIBL	<i>Lbyr-III 507-508</i>
1972	<i>Arriederra, islote</i>	BIBL	<i>ESEC-GB 6</i>
1982	<i>Arriederra, Arrieder, Potorro arrijje, Potorrari andije, islote</i>	BIBL	<i>ErA.Ktop 265</i>
1978	<i>Potorrari andije</i>	BIBL	<i>KJ</i>
1982	<i>Potorro arrijje, Potorrari</i>	BIBL	<i>ErA.KTop 265</i>
1982	<i>Arriederra, Arrieder</i>	BIBL	<i>ErA.KTop 265</i>

Artxikote

Izaroko iparraldeko muturra. 1878ko apirilaren 20ko ekaitzak eragindako naufragioan kaltetutako zenbait arrantzale *Artxikote* inguruan hartu zirela esaten du A. Zabalak ¹⁴⁹⁹.

Ahozkoa: **“Artzikoté”** 052, 053, 166

Idatzizkoa:

1928	<i>Archicote</i>	BIBL	<i>ZbA2 383</i>
1973-74	<i>Artxikoteko puntie</i>	BIBL	<i>ErA.EtnB 219</i>
1978	<i>Artxikote</i>	BIBL	<i>KJ</i>
1982	<i>Artxikote, punta</i>	BIBL	<i>ErA.Ktop 265</i>

Izaroko portua

Ahozkoa: **“Enbarkadérue”** 053

Izaroko portua. Bermeoko Udal Artxiboa.
Galo Mendizábal Astigarraga. Erreg. znbk.: 00319

Idatzizkoa:

1997 *Izaroko portue* *BIBL ErA.Iz 31*

Madalenape

Ahozkoa: *“Lapalekué”* 053

Idatzizkoa:

1978 *Madalenape* *BIBL KJ*
 1982 *Madalenape, itsasbazterra* *BIBL ErA.KTop 265*

Otzarri

Ahozkoa: *“Otzárrri”* 053, 166

“Otzárrizek” 165

Idatzizkoa:

1905 *Otzarri* *BUA 1246/7. Puerto*
 1978 *Otxarri, peñas* *BIBL KJ*
 1982 *Otxarrijek, Otxarrije, Otxarri, Otzarri* *BIBL ErA.KTop 265*
 1982 *Otzarri, Leichuech u* *BIBL ErA.KTop 263*
 1997 *Otzo-arrije* *BIBL ErA.Iz 31*

Plantxadea

Idatzizkoa:

1982 *Plantzadie, itsas ertzea* *BIBL ErA.KTop 265*

Potorroarritxiki

Ahozkoa: *“Potorrárrri”* 053

“Potorrarrí” 166

“Potorrárrize” 166

Idatzizkoa:

1978 *Potorrarri Txiki* *BIBL KJ*
 1982 *Potorro arri txikije, Potorrarri* *BIBL ErA.KTop 265*